

Бојана Вукотић
Београд, Народна библиотека Србије

Особље високошколских и универзитетских библиотека у Србији 2005. године

Три основне функције сваког универзитета – образовна, научна и истраживачка – не би се могле ни замислити без библиотека. Високошколске библиотеке се значајно разликују од других типова библиотека јер припадају истовремено и систему високог школства и систему библиотекарства. То су институције чије особље настоји да задовољи наставне и научне потребе људи који раде или студирају на универзитету, да непрекидно сарађује са професорима и истовремено да руководи фондовима за тако специјализовани круг корисника. За озбиљан научноистраживачки рад је битно да научници и истраживачи у право време добијају праве информације о научним открићима. “Библиотека је срце универзитета. Као извор она заузима централно и примарно место, јер подржава све функције универзитета – образовну, истраживачку, креирање новог знања, трансфер знања и културе, садашњости и прошлости новим генерацијама”¹

Значајна је улога и одговорност библиотечких радника у свим врстама послова: од набавке библиотечког материјала, преко стручне обраде и рада са корисницима, до информативне службе и предлагања мера за унапређење библиотечке делатности. Од савременог библиотекара једне високошколске установе очекује се да пронађе најбоље изворе информација коришћењем бројних база података, референсних збирки и свих расположивих штампаних и електронских извора. Посебно је за универзитет важно да библиотека да свој допринос информационој писмености, способности да се максимално користе информационе технологије, а у овом процесу незаобилазна је улога библиотекара.

Поред тога, библиотека мора да се развија и у складу са променама у наставном и научно-истраживачком процесу и да буде активан чинилац наставе и истраживања. Зато библиотечки радници морају редовно да се упознају са образовним програмом факултета, да стичу стручна знања и вештине из одређених области, као и техничке вештине за руковање новом

¹ University Grants Committee : Capital Provision for University Libraries : Arkinson Report. / London, 1976. (Цитирано према: Александра Вранеш: *Високошколске библиотеке*. - Београд : Универзитетска библиотека "Светозар Марковић" : Конзорцијум TEMPUS пројекта UMI _JEP 16059-2001, 2004. – Стр. 17)

рачунарском опремом и новим врстама информација јер су корисници ових библиотека све захтевнији у својим очекивањима.

Универзитетске библиотеке, осим своје основне улоге имају и обавезе координације набавке литературе (посебно иностране), стручног усавршавања радника, формирања централног каталога, успостављања међубиблиотечке сарадње (нарочито међубиблиотечке позајмице), формирања јединствених библиотечко-информационих система.

Високошколске библиотеке удружене су у Заједницу библиотека универзитета у Србији. Међу задацима којима се бави Заједница су и задаци који се односе на библиотечко особље: старање о статусу и условима рада библиотека и библиотечких кадрова; утврђивање јединствених критеријума за избор библиотечких кадрова; старање о стручном и перманентном образовању и усавршавању библиотечких кадрова; истицање позитивних примера рада библиотечких радника и у том циљу додељивање одговарајућих признања и награда за постигнуте резултате².

Мрежа високошколских библиотека

Универзитетска библиотека “Светозар Марковић“ је највећа универзитетска библиотека у земљи. Она је централна библиотека Универзитета у Београду и Универзитета уметности, а матична је за све високошколске и специјалне библиотеке у Централној Србији. Обухвата 76 факултетских, 30 семинарских (на Филолошком и Филозофском факултету у Београду) и око 70 библиотека катедара, одељења, института и студентских домова. Библиотека је намењена првенствено студентима, професорима и истраживачима, мада је могу користити и други грађани.

Са оснивањем Универзитета у Новом Саду и **Библиотека Матице српске** је постала универзитетска од 1960. године и матична је библиотека за високошколске библиотеке у Војводини. Мрежу високошколских библиотека у Војводини чини 47 библиотечких јединица на факултетима (42 високошколске и 5 специјалних библиотека), научним институтима и вишим школама. Одлуком Наставно – научног већа у Новом Саду од 17. фебруара 2003. године, основана је Централна библиотека Универзитета у Новом Саду као високошколска библиотека у саставу Универзитета са циљем да координира рад новосадских високошколских библиотека. Делатност Централне библиотеке је у функцији наставног и научног рада Универзитета и факултета у његовом саставу. Усмерена је првенствено на

² Статут Заједнице библиотека Универзитета у Београду // Библиотекар. – ISSN 0006-1816. - Год. 28, бр. 1 (јануар-фебруар 1976), стр. 30.

прикупљање литературе за интердисциплинарне студије на новосадском Универзитету, а у оквиру Конзорцијума библиотека Србије за обједињену набавку (КоБСОН) омогућава приступ хиљадама стручних часописа.

Мрежу високошколских библиотека Универзитета у Нишу чини **Универзитетска библиотека “Никола Тесла”** основана 1967. године и 19 библиотека факултета и виших школа.

Универзитет “Светозар Марковић“ у Крагујевцу, поред **Универзитетске библиотеке** основане 1977. године има и високошколске библиотеке на 11 факултета и 3 научно-истраживачка центра, лоцираних у 5 градова Србије (Крагујевац, Краљево, Чачак, Јагодина, Ужице).

Правни оквир

Делатност високошколских библиотека нормативно је уређена *Законом о библиотечкој делатности, Законом о универзитету, Законом о научноистраживачком раду* и одговарајућим подзаконским актима, као и статутима матичних високошколских установа

Закони

*Закон о библиотечкој делатности*³ прописује ко може да обавља библиотечку делатност и прописује да библиотека може почети с радом и обављати делатност ако има, између осталог, најмање **једног библиотекара с високом стручном спремом**. Као обавеза библиотечног особља наводи се стручни испит који, након стручног оспособљавањаведеног на практичном раду у библиотеци, могу полагати радници са високом и вишом стручном спремом после годину дана а радници са средњом стручном спремом после девет месеци. Закон даље набраја која све звања стичу лица која обављају стручне послове у библиотеци према одговарајућој стручној спреми.

Закон о библиотечкој делатности као једну од матичних функција у библиотечкој делатности одређује и старање о усавршавању кадрова за обављање библиотечке делатности што подразумева нарочиту и организовану бригу о стручном образовању и стручном усавршавању кадрова путем семинара, курсева и других облика усавршавања и унапређивања метода и техника рада, као и иновацију знања кроз проучавање светских постигнућа у библиотечкој и информационој науци и пракси. Нарочите задатке матичне службе имају у смислу програмирања

³ *Службени гласник РС*, бр. 34/94

практичне обуке приправника и других запослених који се оспособљавају за самосталан рад или за стицање стручних звања у библиотечкој делатности.

О значају кадрова говори и одредба *Закона* да се у регистар библиотека уписују, као један од обавезних података и **број запослених и њихова квалификациона структура**.

Закон о универзитету не бави се посебно питањима библиотечког особља, већ библиотекаре убраја у категорију помоћног особља и администрације.

Подзаконска акта

*Правилник о врсти стручних послова у библиотеци, врсти и степену стручне спреме за њихово обављање*⁴ прописује врсте стручних послова у библиотекама и врсте и степен стручне спреме потребне за њихово обављање.

У *Правилнику о ближим условима за стицање звања лица која обављају стручне послове у библиотеци*⁵ наведени су услови под којима се у оквиру високе стручне спреме стичу основна и виша звања у библиотечкој делатности. Правилник прецизно дефинише који радови се сматрају објављеним или јавно доступним радовима из библиотекарства, археографије, заштите културних добара, информационе или документационе области (теоријски, истраживачки и стручни радови).

*Правилник о програму стручног испита у библиотечкој делатности и начину његовог полагања*⁶ доноси програм полагања стручног испита:

- 1) Уставно уређење, прописи у области библиотечке делатности и прописи у области заштите старе и ретке књиге;
- 2) Основи библиотекарства;
- 3) Алфabetски каталог;
- 4) Стварни каталози;
- 5) Основи библиотечке информатике;
- 6) Основи библиографије;
- 7) Основи историје писма, књиге и библиотека.

Кандидати с високом, односно вишом стручном спремом раде и писмени рад из једног од предмета.

Према *Закону* стручни испит организују и спроводе Народна библиотека Србије у Београду и Библиотека Матице српске у Новом Саду.

⁴ *Службени гласник РС*, бр. 63/94

⁵ *Службени гласник РС*, бр. 63/94

⁶ *Службени гласник РС*, бр. 20/95

Програм стручног испита у библиотечкој делатности даје детаљан преглед тема које су обухваћене програмима појединих предмета за сваки степен стручне спреме.

Стручно упутство о поступку и начину стицања звања лица која обављају стручне послове у библиотеци прописује ко покреће иницијативу за стицање звања, упућује на начин подношења предлога и утврђује начин додељивања стручних звања.

Стандарди

Питањима библиотечког особља у високошколским и универзитетским библиотекама, поред осталог, баве се *Стандарди за библиотеке универзитета* усвојени су на Скупштини Заједнице библиотека универзитета у Србији јуна 1996. године.

Стандарди најпре прописују да управник универзитетске библиотеке треба да буде угледан друштвени радник, а управник централне и високошколске библиотеке је библиотекар (чл. 7).

Стручне послове у високошколским библиотекама обављају радници који имају високу, а најмање средњу школску спрему. Библиотеке са мањим бројем библиотечких радника задатке и послове распоређују на раднике одговарајућих профила. Библиотеке са већим бројем библиотечких радника организују свој рад по службама, с тим што се међу првима оснива служба информација (чл. 11).

Универзитетска библиотека, поред задатака које обавља свака високошколска библиотека на универзитету, између осталог, пружа стручну помоћ библиотечким радницима организовањем семинара за стручно усавршавање, штампањем информационих билтена и слично (чл. 13).

Према *Стандардима за библиотеке универзитета* библиотечки радници морају:

- имати одговарајуће библиотечко-информационо образовање;
- полагати стручни испит, у складу са Законом;
- похађати курсеве које организује њихова матична библиотечка кућа, које им налаже радна организација или посао;
- радници са средњом спремом морају знати један, а са високом два страна језика;
- универзитетска библиотека је дужна да организује периодичне семинаре за стручно усавршавање (чл. 16).

Високошколска библиотека може да започне са радом, тек када у складу са Законом о библиотечкој делатности, има 3.000 библиотечких јединица и 1 библиотекар (чл. 17).

Један од прилога овим *Стандардима су и Нормативи за одређивање броја стручних радника* према којима потребан број библиотечких радника у библиотеци зависи од обима и врсте библиотечке грађе, годишњег прираста фонда, броја посуђивања у протеклој години, броја евидентираних корисника, радног времена читаонице, начина обраде докумената, начина посредовања информација. Потребан број библиотечких радника у библиотеци одређује се системом бодовања, при чему 100 бодова значи 1 библиотечки радник.

Већина семинарских и мањи број факултетских библиотека у своме пословању руководе се само статутом факултета.

Школовање кадрова

Оснивањем Средње библиотекарске школе 1948. године као прве и једине школе ове врсте у земљи започело је формално образовање библиотечког кадра у Србији. Реформом средњошколског образовања од 1979. године престала је са радом средња библиотекарска школа. Она је од школске 1981/82 припојена VI београдској гимназији, а школовање књижничара настављено је у оквиру струке “култура и јавно информисање” све до 1989. године.

Исте године када је почела са радом средња библиотекарска школа (1948.) израђен је и пројекат за отварање двогодишње Више библиотекарске школе који, међутим, никад није реализован. За професију вишег књижничара ангажовани су дипломирани студенти виших школа, који су након обуке и праксе, полагањем државног испита за библиотекарску струку, стицали одговарајућа звања.

Катедра за библиотекарство основана је најпре 1963. године на Филолошком факултету у Београду као прва у Србији и Југославији; угашена је школске 1965/66 године, у другој години постојања и на њој је дипломирало укупно 19 студената. На Филолошком факултету отворен је школске 1980/81 Смер за библиотекарство за студенте свих група Филолошког факултета после завршеног четвртог семестра; смер је постојао 11 година – до 1988/89, а до септембра 1993. дипломирало је 78 студената. Из Смера за библиотекарство развила се (школске 1990/91 године) данашња Катедра за библиотекарство и информатику.

Пре конституисања Катедре за библиотекарство 1990/91 школске године, у међувремену је један број библиотекара из Србије завршио последипломске студије у Сарајеву⁷ и Загребу⁸ што је значајно поправило

⁷ Студијска група Општа књижевност и библиотекарство у оквиру Одсека за општу књижевност, сценске умјетности и библиотекарство Филозофског факултета у Сарајеву

⁸ Постдипломски студиј библиотекарства, документације и информациона знаности

квалификациону структуру библиотечног кадра и унапредило квалитет услуга у библиотекама и информационим центрима. Поред тога, преко стотину студената дипломирало је на Катедри за мађарски језик и библиотекарство Универзитета у Новом Саду (1976-1994).

Стручни испити

Стручно оспособљавање библиотечких радника за рад у библиотекама на територији Републике Србије врши се и путем полагања стручних испита за звање библиотекара, вишег књижничара и књижничара. Стручни испити врше значајну функцију у стручном оспособљавању библиотечких радника. Њихова основна намена је да се провери стечено знање на раду у библиотекама и да се полагањем верификује стручна оспособљеност стечена у току рада. Стручни испити се полажу на основу *Плана и програма за полагање стручних испита*.

Полагање стручног испита је законска обавеза за запослене у библиотечној делатности, дефинисана *Законом о библиотечној делатности* (чланови 22, 23 и 24), *Правилником о Програму стручног испита у библиотечној делатности и начину његовог полагања и Програмом стручног испита у библиотечној делатности*. Стручни испит за запослене у библиотекама уједно је и државни испит који су дужни да полажу сви запослени у државним установама.

Стручни испит се полаже после најмање девет месеци (средња стручна спрема), односно годину дана (виша и висока стручна спрема) рада у библиотеци, а најдужи рок за полагање стручног испита је три године рада у библиотеци. Стручни испит се састоји од седам предмета: 1. Уставно уређење, прописи у области библиотечке делатности и прописи у области заштите старе и ретке књиге, 2. Основи библиотекарства, 3. Алфabetски каталог, 4. Стварни каталози, 5. Основи библиотечке информатике, 6. Основи библиографије и 7. Основи историје књиге, писма и библиотека. Кандидати са вишим и високим образовањем обавезни су да ураде и домаћи писмени рад из делокруга послова које обављају. За припрему кандидата за успешно савлађивање програма стручног испита, Народна библиотека Србије организује инструктивни и консултативни семинар у трајању од по пет дана. Наставу и полагање стручног испита два пута годишње организују Народна библиотека Србије у Београду и Библиотека Матице српске у Новом Саду. Стручни испит полаже се пред Комисијом коју именује Министар културе.

Континуирано образовање

Поред институционализованог школовања библиотечких кадрова, касније, током радног века постоји стална потреба за систематским континуираним образовањем. Библиотечки радници морају бити оспособљени да извршавају све професионалне задатке: правилно организовање библиотеке, сређивање библиотеке, одабир публикација, формирање каталога, рад са читаоцима итд. У ту сврху се повремено организују разни видови образовања: инструктивни семинари, течајеви, предавања, курсеви, радионице, трибине, посете другим библиотекама, посете сајмовима књига, стручна предавања, стручни скупови, саветовања. Теме које су обухваћене овим видом образовања су најразличитији проблеми из свакодневне праксе: каталогизација и примена стандарда, упутства за обраду библиотечке грађе, примена нових УДК бројева, аутоматизација рада, основни курс за рад на рачунару, обука за COBISS, библиотечке интернет услуге, дигитализација библиотечке грађе, културно-образовна делатност, менаџмент у библиотекама, библиотечка статистика, мрежа библиотека Србије, српско библиотекарство данас, библиотека и локална заједница итд.

Посебан значај су ови организовани облици обуке имали у првим послератним годинама када још није било довољно квалификованог библиотечког кадра. Тако већ 1946. године почињу редовни, организовани петнаестодневни, једномесечни, тромесечни, четворомесечни и петомесечни курсеви за оспособљавање библиотечких радника. Од 1949. према програмима Министарства просвете одржавани су редовни семинари и течајеви за усавршавање библиотечког особља. Непрекидно је пружана и редовна стручна помоћ Народне библиотеке Србије у свим типовима библиотека на терену – семинари и директан инструкторски рад.

Данас је основни носилац континуираног образовања у Србији Образовни центар Народне библиотеке Србије који обухвата: COBISS едукацију, стручне испите и разне програме стручног усавршавања. Рад Центра је усмерен на иницирање, координацију, организацију и реализацију програма континуираног образовања и стручног усавршавања библиотекара и информационах стручњака, самостално или у сарадњи са другим организацијама. Део активности Центра односи се на успостављање сарадње са сличним организацијама у другим земљама ради размене искустава, упознавања са савременим концептима и усвајања добрих и применљивих примера.

Поред Народне библиотеке Србије, као организатори разних стручних предавања, семинара, курсева, радионица, трибина, посета другим библиотекама, стручних и научних скупова и саветовања у циљу континуираног образовања библиотечких радника високошколских и универзитетских библиотека појављују се и: Универзитетска библиотека “Светозар Марковић”, Библиотека Матице српске, затим Филолошки факултет Универзитета у Београду (Катедра за библиотекарство и

информатику), Библиотекарско друштво Србије и Заједница библиотека универзитета у Србији.

Стручна звања

Стицање стручних звања запослених на стручним пословима у библиотечкој делатности регулисано је *Законом о библиотечкој делатности (Службени гласник РС, бр. 34/1994)*. Услови за стицање стручних звања ближе су одређени *Правилником о ближим условима за стицање звања лица која обављају стручне послове у библиотеци (Службени гласник РС, бр. 63/1994)*. *Стручно упутство о поступку и начину стицања звања лица која обављају стручне послове у библиотеци* ближе уређује поступак и начин стицања звања, идентификује учеснике у том поступку и њихове обавезе.

Основна стручна звања стичу се полагањем одговарајућег стручног испита пред посебном комисијом Народне библиотеке Србије; овом испиту претходи оспособљавање на практичним пословима за самостални рад у библиотеци. Услови за основна стручна звања су строго одређени: јасно одређен степен школске спреме, радног искуства, положен државни, односно стручни испит.

Виша стручна звања стичу се у посебном поступку у коме се захтева надоградња свих основних услова за стицање занимања. Примењују се јединствени критеријуми на нивоу целе Републике да би се обезбедио подједнак квалитет свих предлога за стицање стручних звања. Све матичне библиотеке образују комисије за стручна звања којима је задатак да прикупљају поднете иницијативе, разматрају их, и, са својом оценом и мишљењем, прослеђују Комисији НБС. Комисија НБС разматра предлоге комисија матичних библиотека, даје своје мишљење и утврђује коначан предлог за звање управнику НБС. Управник НБС на предлог комисија за стручна звања матичне библиотеке и НБС посебном одлуком верификује испуњеност прописаних услова за сваког кандидата и одређује ранг вишег стручног звања.

Стручна звања у рангу високе стручне спреме су: 1. библиотекар, библиограф, археограф, информатор, документалиста и конзерватор; 2. виши библиотекар, виши библиограф, виши археограф; 3. највише стручно звање – саветник. У оквиру више стручне спреме постоје следећа звања: 1. виши књижничар и 2. самостални виши књижничар. У оквиру средње стручне спреме основна звања су књижничар и књиговезац, а више звање је самостални књижничар.

Предмет и циљ анализе

Сврха ове анализе је да укаже на битне проблеме када су у питању стручни кадрови високошколских и универзитетских библиотека. Предмет анализе је стручно библиотечко особље у мрежи високошколских и универзитетских библиотека Републике Србије у 2005. години.

Циљ анализе је да се дође до података који ће дати одговоре на питања:

- колики је број стручних библиотечких радника у високошколским и универзитетским библиотекама
- како се утврђује број потребних радника у високошколским и универзитетским библиотекама према *Стандардима за библиотеке универзитета*
- каква је квалификациона структура библиотечких радника у високошколским и универзитетским библиотекама
- колико су профили занимања библиотечног особља блиски факултету или студијској групи коју опслужује конкретна библиотека
- колики је број радника са положеним стручним испитом
- колико је библиотечких радника са вишим звањима у оквиру струке
- каква је њихова полна и старосна структура и
- које мере треба предузети да би се превазишли актуелни проблеми.

Методолошки оквир

Истраживањем је обухваћено 175 јединица у мрежи високошколских и универзитетских библиотека чији су статистички подаци били доступни преко базе *Мрежа библиотека Србије* (43 у Војводини и 132 у Централној Србији), и то: 131 факултетска библиотека (33 у Војводини и 98 у Централној Србији), 40 библиотека виших школа (9 у Војводини и 31 у Централној Србији), 3 универзитетске библиотеке у Централној Србији (Универзитетска библиотека “Светозар Марковић” Београд, Универзитетска библиотека “Никола Тесла” Ниш, Универзитетска библиотека Крагујевац) и Централна библиотека Универзитета у Новом Саду.

Високошколске библиотеке са подручја Косова и Метохије у саставу **Универзитета у Приштини** од интервенције НАТО снага на Косову 1999. године и успостављања међународног протектората на том подручју, због свог специфичног положаја и недостатка података нису обухваћене анализом. До 1999. године у Централни регистар Универзитетске библиотеке у Приштини уписано је 27 високошколских библиотека. У бази *Мрежа библиотека Србије* за 1997. годину постоје статистички подаци за

23 високошколске библиотеке. Према тим подацима у свим високошколским библиотекама Универзитета у Приштини било је запослено укупно 26 библиотечких радника.

Након доласка цивилне и војне мисије на простор Косова и Метохије Влада Републике Србије донела је Одлуку о наставку рада овог универзитета у привременим седиштима. Електротехнички, Машински и Грађевинско-архитектонски факултет наставили су рад у објекту Рударско-металуршког факултета у Косовској Митровици, Учитељски факултет и Факултет за физичку културу у Лепосавићу, Правни и Филолошки факултет у Врању, Пољопривредни, Природно-математички и Медицински факултет у Крушевцу, Факултет уметности у Варварину, а Економски и Филозофски факултет у Блацу.⁹

На сајту Универзитета у Приштини са седиштем у Косовској Митровици¹⁰ дати су подаци за 10 факултета: Економски, Правни, Медицински, Филозофски, Природно-математички и Факултет техничких наука у Косовској Митровици, Учитељски факултет и Факултет за физичку културу у Лепосавићу, Пољопривредни факултет у Зубином Поточу и Факултет уметности у Звечану.

Факултетске библиотеке Универзитета у Приштини су, у поменутим ванредним околностима, остале без целокупног библиотечког фонда. Факултети у оквиру свог рада обнављају и факултетске библиотеке формирајући фондове из обавезног примерка који се у Народној библиотеци Србије издваја за Народну и универзитетску библиотеку “Иво Андрић” из Приштине са привременим седиштем у Београду и из разних донација. Подаци Народне и универзитетске библиотеке “Иво Андрић” из Приштине са привременим седиштем у Београду о тренутном броју особља високошколских библиотека приштинског Универзитета: у овим библиотекама ради укупно 13 библиотечких радника – 7 библиотекара и 6 књижничара (на Филозофском факултету 3 библиотекара, на Природно-математичком 2 књижничара, на Правном, Економском, Учитељском и Пољопривредном по 1 библиотекар, на Техничком, Медицинском, Факултету уметности и ДИФ-у по 1 књижничар).

Извори података

Анализа библиотечких кадрова у високошколским и универзитетским библиотекама у Републици Србији израђена је на основу статистичких података које су матичне библиотеке доставиле Народној библиотеци Србије за базу *Мрежа библиотека Србије* за 2005. или 2004.

⁹ Гојко Савић: Универзитет у Приштини : рад у ванредним околностима. – У: *Високо образовање у Србији на путу ка Европи четири године касније* : зборник радова. – Београд : Алтернативна академска образовна мрежа, 2005. – Стр. 273-281. -

http://www.aen.edu.yu/mainpages/izdavackadelatnost/izdanja/VouS4_godine_posle.pdf

¹⁰ <http://www.rektorat.ftnkm.info/cirilica/pocetna.php>

годину. Број достављених анкета за МБС базу за 2005. годину био је следећи: податке је доставило 123 високошколских библиотека и 1 универзитетска. Позивајући се на *Међународни стандард ИСО 2789: (Додатак Ц: Увећавање на основу претпоставки)*¹¹ који каже да могу да се користе бројке из претходних година, као замена за актуелне податке у анализи су заступљени подаци о кадровима из 2004. године за високошколске и универзитетске библиотеке које нису послале статистичке податке за 2005. годину: за 49 високошколских и 2 универзитетске библиотеке из Централне Србије.

Одређење појмова

Под појмом *особље* у овој анализи подразумевају се запослени на стручним библиотечким пословима – књижничари, књиговесци, виши књижничари и библиотекарски. Нису узети у обзир радници на неблиотечким пословима у универзитетским библиотекама (администрација и рачуноводствене службе, помоћни и технички послови).

Према *Међународном стандарду ISO 2789 високошколска библиотека* је библиотека која првенствено опслужује студенте, наставно и стручно особље на универзитетима и другим институцијама високог образовања. Може бити отворена и за грађанство.

У тексту *Стандарда за библиотеке универзитета* користи се општи термин **високошколске библиотеке** за универзитетске библиотеке, библиотеке факултета, института, студентских организација универзитета и виших школа у Србији.¹² Високошколску библиотеку (у ужем смислу) оснива универзитет, факултет, виша школа или друга институција у саставу универзитета, са циљем да непосредно помаже обављању образовних, научно-истраживачких, стручних и културних задатака ових установа. **Централна библиотека** је, према критеријумима матичних служби, најспособљенија библиотека, и, уз сагласност већа одговарајућих факултета, повезује више сродних библиотека научних и стручних подручја у јединствен подсистем. Централна библиотека може бити са приручним библиотекама или без њих. **Универзитетска библиотека** је матична библиотека у мрежи библиотека универзитета. Као таква, она испуњава основне функције матичности и развоја, односно пружа информационо-рефералне услуге корисницима мреже и прикупља и конзервира библиотечки материјал из мреже. Стара се, такође, о развоју

¹¹ Међународни стандард ISO 2789. Треће издање 2003-02-15. Информације и документација – међународна библиотечка статистика (Нацрт југословенског стандарда JUS ISO 2789, Информације и документација – Међународна библиотечка статистика, који представља превод са енглеског на српски језик трећег издања стандарда ISO 2789:2003, Information and documentation – International library statistics). - <http://www.nbs.bg.ac.yu/pages/article.php?id=1807>

¹² Стандарди за библиотеке универзитета. - http://www.unilib.bg.ac.yu/zajednica/standardi/Standardi_zu_bibl_uni.doc

система и о стручном усавршавању библиотечких радника. Обавља и друге послове који су важни за мрежу у целини. Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Библиотека Матице српске, као и Народна и универзитетска библиотека у Приштини, матичне су библиотеке за високошколске библиотеке по важећем Закону о библиотечној делатности.

РЕЗУЛТАТИ АНАЛИЗЕ

Укупан број запослених

У току 2005. године укупан број стручних библиотечких радника у високошколским и универзитетским библиотекама у Републици Србији износио је **509**. Од тог броја, у високошколским библиотекама Војводине било је запослено **90** стручних библиотечких радника, а у високошколским и универзитетским библиотекама у Централној Србији **419**. Изражено у процентима, **18%** од укупног броја налази се у војвођанским високошколским библиотекама, а **82%** у високошколским и универзитетским библиотекама Централне Србије.

Табела број 1: Број стручних библиотечких радника у високошколским и универзитетским библиотекама у Републици Србији

П о д р у ч ј е	Б и б л и о т е к е		Укупн о
	Високошколске	Универзитетске	
Војводина	90	/	90
Централна Србија	278	141	419
Република Србија	368	141	509

Највећи проблем високошколских библиотека је мали број запослених. У просеку у једној високошколској библиотеци (ако не посматрамо универзитетске) ради два библиотечка радника. Чак 46% високошколских библиотека имају само једног запосленог¹³, а 29% ових библиотека има по два библиотечка радника. У библиотекама где раде два

¹³ На Рударско-геолошком факултету у Београду један библиотечки радник ради у три библиотеке.

библиотечка радника рад се обично организује у две смене, па је оправдано посматрати заједно високошколске библиотеке са једним или са два запослена: подаци сада показују још тежу ситуацију, јер ових библиотека је скоро три четвртине (74%) међу високошколским библиотекама. Нису у много бољем положају ни оне библиотеке које имају три или четири библиотечка радника (њих је међу високошколским библиотекама 18%), а најмањи је број библиотека са пет или више библиотечких радника (само 8%).

Највећи број запослених има Библиотека Правног факултета у Београду (11), Служба за библиотекарство и информатику Филозофског факултета у Новом Саду (9), по 8 запослених библиотечких радника имају Факултет техничких наука, Централна библиотека Медицинског факултета и Централна библиотека Правног факултета (сви у Новом Саду), по 6 запослених Филозофски факултет (Ниш), Саобраћајни, Економски, Медицински и Факултет музичке уметности у Београду, а по 5 библиотечких радника је у библиотекама Економског и Медицинског факултета у Нишу.

Разлика у броју библиотечких радника по једној библиотеци условљена је самом организацијом рада библиотека у оквиру факултета. Док неки факултети имају централизоване библиотеке, па тако имају и већи број библиотечког особља, други су организовали рад у више семинарских или катедарских библиотека са једним или два запослена библиотечка радника. Оваква организација најчешће се спроводи због структуре фондова и корисника, па у семинарским библиотекама раде библиотекарски који су специјалисти за научне области које се на њима изучавају. Тако, на пример, Филозофски факултет у Новом Саду има 18 библиотечких јединица – Центар за библиотекарство и информациону делатност и 17 семинарских библиотека, док у Београду Филолошки факултет има 14, а Филозофски 13 катедарских, одељенских или семинарских библиотека.

Проблеми високошколских библиотека са једним запосленим огледају се у томе што није извршена подела послова: “једна особа истовремено обавља послове библиотекара, манипуланта, књижничара, информатора, медијатекара, руководиоца”¹⁴. Један запослени библиотечки радник:

1. истовремено треба да поседује опште и ускостручно образовање у научној области коју покрива библиотека, али и у библиотекарству;
2. треба да у току дана дели своју пажњу и време на селекцију и набавку библиотечке грађе, каталошку обраду, припрему и дистрибуирање библиографских информација, издавање литературе корисницима и поновно улагање у фонд;

¹⁴ Александра Вранеш: *Високошколске библиотеке*. - Београд : Универзитетска библиотека "Светозар Марковић" : Конзорцијум TEMPUS пројекта UMI _JEP 16059-2001, 2004. – Стр. 203.

3. жели да прати стручну литературу у својој области, да размењује искуства са колегама, учествује на састанцима, семинарима, научним скуповима, у раду стручних асоцијација и комисија;
4. да се упознаје и да прихвати све оправдане иновације у библиотечком пословању, било да је у питању примена нових прописа и стандарда или нових хардверских и софтверских решења.¹⁵

Потребан број библиотечких радника

Потребан број стручних радника у високошколским библиотекама одређје се на основу *Норматива за одређивање броја стручних радника* који је дат као један од прилога уз *Стандарде за библиотеке универзитета у Србији* (усвојени на четвртој Скупштини Заједнице библиотека универзитета у Србији 5. јуна 1996. године).

Нормативи за одређивање броја стручних радника

Потребан број библиотечких радника у библиотеци одређује се системом бодовања, при чему 100 бодова значи 1 библиотечки радник.

1. Библиотечка грађа:	
првих 15.000 библиотечких јединица	100 бодова
даљих 2.000 библиотечких јединица	10 бодова
2. Годишњи прираст фонда:	
монографије: до 150 библиотечких јединица	10 бодова
текућа периодика: до 100 наслова	10 бодова
3. Посуђивање у протеклој години:	
за сваких 1.000 посуђених библ. јединица	10 бодова
међубиблиотечка позајмица	10 бодова
4. Евидентирани корисници:	
студенти првог и другог степена и други корисници, на сваких 150	10 бодова
универзитетски и научни радници, студенти трећег степена и	10 бодова

¹⁵ Александра Вранеш: *Високошколске библиотеке*. - Београд : Универзитетска библиотека "Светозар Марковић" : Конзорцијум TEMPUS пројекта UMI _JEP 16059-2001, 2004. – Стр. 203.

докторанди, сваких 20	
5. Заседна читаоница са референсном збирком и дежурством од најмање 40 сати недељно	100 бодова
6. Аналитичка обрада докумената:	
индексирање: 200 библи. јединица	10 бодова
са синописом: 70 библи. јединица	10 бодова
7. Посредовање информација	
обрада захтева за претраживање: из база података: 500 јединица	10 бодова
из штампаних извора: 100 јединица	10 бодова
Уређивање нових збирки (нпр: микроформи, стандарда и сл.) 200 сати	10 бодова
Изложбе, образовање корисника, билтена и сл. - 200 сати	10 бодова

У Службеном гласнику Републике Србије број 106/2006 од 24. новембра 2006. године објављен је Правилник о стандардима за акредитацију високошколских установа и студијских програма у оквиру којег су дати и Стандарди за акредитацију високошколских установа. У оквиру **Стандарда 7. Ненаставно особље** прописује се да високошколска установа има ненаставно особље које својим стручним и професионалним радом обезбеђује успешну реализацију студијских програма, основних задатака и циљева студијских програма високошколске установе. Високошколска установа има најмање једног библиотекара. Високошколска установа на којој студира преко 500 студената има најмање два библиотекара са високим образовањем и једног књижничара. На струковним студијама високошколска установа на којој студира преко 500 студената има једног библиотекара са високим образовањем и једног књижничара.

Радно време запослених

У погледу радног времена запослених у високошколским и универзитетским библиотекама разликујемо две категорије библиотечких радника: раднике са пуним радним временом и раднике који раде до половине радног времена. Са пуним радним временом у високошколским библиотекама ради 353 библиотечка радника (88 у Војводини и 265 у Централној Србији), док је број радника који раде половину радног

времена 15 (2 у Војводини и 13 у Централној Србији). У универзитетским библиотекама са пуним радним временом је 138 запослених библиотечких радника, а половину радног времена има само 3 запослена. Укупан број запослених са пуним радним временом у високошколским и универзитетским библиотекама је 491 или 96%, док је број запослених са половином радног времена само 18 (4%), што има позитиван ефекат у целокупном раду ових библиотека.

Табела број 2: Радно време запослених у високошколским и универзитетским библиотекама

П о д р у ч ј е	Пуно радно време		До половине радног времена		Укупно
	Високошк. библ.	Универз. библ.	Високошк. библ.	Универз. библ.	
Војводина	88	/	2	/	90
Централна Србија	265	138	13	3	419
Република Србија	353	138	15	3	509

Квалификациона структура

Статистички подаци о структури стручног кадра у високошколским и универзитетским библиотекама показују да је то стручни кадар са најбољом квалификационом структуром међу библиотечким радницима. Међу њима чак 63% има високу стручну спрему, само 8% вишу, док је 30% са средњом стручном спремом. Тако је квалификациона структура веома повољна и износи 1 : 0,122 : 0,473.

Табела број 3: Квалификациона структура особља високошколских библиотека

П о д р у ч ј е	ВСС				ВШС	ССС	Укупно
	Др	Мр	ВСС	Укупно ВСС			
Војводина	1	4	54	59	4	27	90
Централна Србија	6	24	154	184	26	68	278
Република Србија	7	28	208	243	30	95	368

Табела број 4: Квалификациона структура особља универзитетских библиотека

П о д р у ч ј е	ВСС				ВШС	ССС	Укупно
	Др	Мр	ВСС	Укупно ВСС			
Централна Србија	2	8	66	76	9	56	141

Скоро половина високошколских библиотека (њих 80 или 47%) има 100% запослених са високом стручном спремом (најчешће је то 1 запослени библиотечки радник), пре свега библиотеке Филозофског и Филолошког факултета у Београду и Филозофског факултета у Новом Саду. И поред добре квалификационе структуре већине високошколских библиотека, још увек 16 високошколских библиотека нема ниједног запосленог библиотечког радника са високом стручном спремом, и још 16 библиотека немају ни особље са вишом стручном спремом.

Поред степена стручне спреме, за високошколске библиотеке није без значаја и одговарајућа стручна спрема – библиотечки радници који су завршили исту или сродну дисциплину оној на чијим катедрама раде. Према (непотпуним) статистичким подацима у бази МБС, одговарајући или приближни профил стручне спреме има 151 библиотечки радник, различити профил 65 библиотечких радника, а међу библиотекарима високошколских библиотека је 6 професионалних библиотекара који су студирали на Катедри за библиотекарство и информатику.

Без обзира на профил библиотечког кадра, сви библиотечки радници, поред основног занимања, имају и потребу да овладају вештинама коришћења телекомуникационе, компјутерске, репрографске опреме, по могућству боље од својих корисника. Ова врста знања неопходна је за претраживање узајамних каталога, база података, електронских публикација, корисничких сервиса.

Положен/неположен стручни испит

Стручност радника који раде у високошколским и универзитетским библиотекама посматрана је и на основу броја радника са положеним стручним испитом. Стручни испит је положило 337 библиотечких радника или 66% од укупног броја запослених у високошколским и универзитетским библиотекама Републике Србије.

Табела број 5: Положен стручни испит особља високошколских библиотека

П о д р у ч ј е	Положен стручни испит		Без стручног испита		Укупно
	Број	%	Број	%	
Војводина	75	83	15	17	90
Централна Србија	168	60	110	40	278
Република Србија	243	66	125	34	368

Табела број 6: Положен стручни испит особља универзитетских библиотека

П о д р у ч ј е	Положен стручни испит		Без стручног испита		Укупно
	Број	%	Број	%	
Централна Србија	94	67	47	33	141

Виша стручна звања

Виша стручна звања у високошколским и универзитетским библиотекама у Републици Србији има укупно 62 библиотечка радника (12% од укупног броја свих запослених), од чега је 18 самосталних књижничара, 2 самостална виша књижничара, 28 виших библиотекара и 14 библиотекара саветника.

Табела број 7: Виша стручна звања библиотечких радника високошколских и универзитетских библиотека

	Самостални књижничар	Самостални виши књижничар	Виши библиотекар	Библиотекар саветник	Укупно
Војводина	4	/	4	3	11
Централна Србија	14	2	24	11	51
Република Србија	18	2	28	14	62

Полна и старосна структура

И у случају високошколских и универзитетских библиотека потврђује се чињеница да је библиотекарство у великом проценту женско занимање, што показују и резултати ове анализе: у току 2005. године у свим високошколским и универзитетским библиотекама у Републици Србији било је запослено укупно 413 библиотечких радника женског пола (81%) и 96 радника мушког пола (или 19%).

Табела број 8: Полна структура библиотечких радника високошколских и библиотека

П о д р у ч ј е / пол	мушки	женски	укупно
Војводина	15	75	90
Централна Србија	81	338	419
Република Србија	96	413	509

Што се тиче старосне структуре, у бази МБС нема довољно статистичких података за све запослене, па је табела рађена на основу 56% података и резултати су следећи: највећи број библиотечких радника је у скупинама од 50 до 59 година (121 радник или 43%) и између 40 и 49 година (78, односно 28%); када се ова два скупа посматрају заједно, добијамо податак да 199 библиотечка радника или 70% припада средњој генерацији, мада је значајан и број запослених између 30 и 39 година (57 библиотечких радника, или 20%); број запослених са мање од 30 (3 запослена библиотечка радника), односно више од 60 година (24 библиотечких радника) је занемарљиво мали (укупно 10%). Недостатак статистичких података вероватно је утицао на овакве резултате, па би ажурније достављање свих елемената у упитнику МБС базе дало веродостојне резултате.

Табела број 9: Старосна структура библиотечких радника високошколских и универзитетских библиотека

Године старости	До 29	30-39	40-49	50-59	60 и више	Без података	Укупно
Војводина	3	31	25	28	2	1	90
Централна Србија	0	26	53	93	22	225	419
Република Србија	3	57	78	121	24	226	509

Просечан библиотекар високошколске или универзитетске библиотеке у Србији, према резултатима приказаним у овој анализи је, дакле, библиотечки радник женског пола, старости између 40 и 59 година, са високом стручном спремом, положеним стручним испитом, профилом занимања истим или сродним дисциплини на чијој катедри ради.

Континуирано образовање

У континуираном образовању библиотекара високошколских и универзитетских библиотека учествују: Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске, Универзитетска библиотека “Светозар Марковић”, Катедра за библиотекарство и информатику Филолошког факултета и друге библиотеке.

Нивои едукације обухваћени континуираним образовањем су: курсеви за почетнике, припрема за полагање струног библиотечког испита, курсеви за лиценце и специјалистички курсеви (курсеви Школе Б плус, курсеви за рад у програмском пакету COBISS), радионице и семинари, стручна усавршавања у иностранству (додуше за мали број библиотекара), конференције, менторски рад, учење на радном месту, предавања, презентације и слично.

Најзаступљенији су разни курсеви који обухватају готово целокупну библиотечку делатност, а организују се и курсеви који нису директно везани за библиотекарство, али доприносе квалитетнијем стручном раду (курсеви страних језика, информатике). Конференције су омиљено место окупљања библиотечких радника јер је њихов највећи значај у сусретању и у размени искустава. Менторски рад примењује се најчешће у обуци приправника или у усавршавању библиотекара у стручној дисциплини.

Последњих неколико година покренут је TEMPUS пројекат чији је један од основних циљева обука библиотекара универзитетских и факултетских библиотека за рад у систему узајамне каталогизације и за коришћење електронских извора информација. У оквиру TEMPUS пројекта 2004. године одржана је серија курсева за библиотекарне недељом у Универзитетској библиотеци у Београду. Курсеви у Универзитетској библиотеци су одржавани недељом између осталог и зато што многе библиотеке имају само једног библиотекара у смени и не би могле да буду обухваћене курсевима ако би се они одржавали током недеље. Одржани су следећи курсеви:

1. Библиотечки инвентари (монографске публикације)
2. Библиотечки инвентари (серијске публикације)
3. Анализа рада у тестној бази

4. Електронски часописи у УБСМ
5. Уједначавање садржинске обраде факултетских библиотека у УБСМ

У оквиру TEMPUS пројекта 2003. године три групе од по 10 библиотекара из више универзитетских и факултетских библиотека у Србији имали су прилику да се упознају са радом и организацијом високошколских библиотека у више европских градова – Бечу, Лондону и Берлину.

Заједница библиотека универзитета у Србији у сарадњи са Универзитетском библиотеком “Светозар Марковић” из Београда, организује информативне курсеве за библиотекарe. Одржани су следећи курсеви током 2003. године:

1. Претраживање електронских публикација преко Интернета
2. Каталогизација монографских публикација
3. Каталогизација серијских публикација
4. Курсеви су се одржавали до краја јуна, а због интересовања библиотекара,
5. Анализа записа за добијање лиценце
6. Претраживање електронских публикација преко интернета
7. Каталогизација монографских публикација
8. Каталогизација серијских публикација
9. Садржинска обрада
10. Претраживање електронског/узајамног каталога (OPAC)

У Библиотеци Матице српске, у последњих неколико година организовани су следећи стручни семинари:

1. Електронска каталогизација публикација
2. Простор и смештај публикација у високошколским библиотекама
3. Електронске публикације у високошколским библиотекама
4. Корисници високошколских библиотека у Војводини
5. Улога високошколских библиотека у процесима наставе
6. Истраживање цитираности у Рефералном центру БМС
7. Набавка и коришћење серијских публикација у високошколским библиотекама у Војводини
8. Серијске публикације у Рефералном центру Библиотеке Матице српске
9. Коришћење и обрада електронских серијских публикација
10. Обрада публикација на CD-у

На Филозофском факултету у Новом Саду 2002. организовано је саветовање: Функције универзитетских и факултетских библиотека у

процесу транзиције универзитета, а 2005. године одржане су презентације КоБСОН-а.

Мр Мирјана Брковић, управница Централне библиотеке Универзитета у Новом Саду, представила је 16. новембра 2004. године две Баукерове библиографске базе

У Народној библиотеци Србије у Београду, 25. октобра 2004. године, одржана је 10. скупштина Заједнице библиотека универзитета у Србији. У оквиру Скупштине одржан је стручни скуп **Образовање кадрова и корисника у библиотечко-информационој делатности**. У радном делу Скупштине покренут је низ питања и проблема у вези са функцијом високошколских библиотека и улогом библиотекара у новом све захтевнијем окружењу. Једна од одлука била је да Заједница упути примедбе на Нацрт Закона о библиотечко-информационој делатности, који је у процедури, и да се донесу стандарди за све типове библиотека, како би се уједначили њихов статус и пословање у Републици Србији. У стручном делу Скупштине поднет је велики број саопштења, а Гордана Вилотић и Славица Несторовић-Петровски поднеле су саопштење под називом *Континуирано образовање високошколских библиотекара* : традиција, транзиција, перспектива. У њему су дата искуства у континуираном образовању библиотекара на Универзитету у Новом Саду, при чему су за истраживање биле коришћене Анкета о информационам могућностима и потребама високошколских и научних библиотека Универзитета у Новом Саду у 2003-2004. и Анкета о заступљености серијских публикација из области библиотекарства у фондовима високошколских и научних библиотека Универзитета у Новом Саду. Приказана су и нека искуства у формалном и континуираном образовању библиотекара у Русији, у контексту унапређења и перспективе овог питања код нас

У склопу Развојног центра ВБС (Виртуелна библиотека Србије) гради се и одржава свеобухватна Виртуелна библиотека Србије са фондовима и каталозима свих библиотека – чланица. За рад у овом систему неопходно је познавање програмске опреме COBISS. Образовни центар НБС, у сарадњи са IZUM-ом, реализује обуку библиотекара, из библиотека-чланица система. Поред едукације библиотекара за непосредан рад на каталогизацији, одвија се и обука домаћих предавача за COBISS курсеве. За последњих 5 година одржано је преко 50 курсева.

И поред овако богатог програма континуираног образовања, један број високошколских библиотекара који ради у библиотекама без рачунара нису имали могућности да уче и користе основне информационе алате и Интернет. Ове библиотеке немају могућност коришћења електронских

извора који су у већини високошколских библиотека потиснули набавку штампаних.

Незаобилазно место за информисање за све библиотекаре високошколских и универзитетских библиотека је сајт Заједнице библиотека универзитета у Србији који се налази на web локацији: <http://www.unilib.bg.ac.yu/zajednica01/index.php>.

Закључна оцена стања

Највећи проблем високошколских библиотека је мали број запослених. У просеку у једној високошколској библиотеци (ако не посматрамо универзитетске) ради два библиотечка радника. Скоро три четвртине високошколских библиотека (74%) има запосленог једног или два библиотечка радника који истовремено обављају послове библиотекара, манипуланта, књижничара, информатора, медијатекара, руководиоца. Један запослени библиотечки радник треба у току радног дана дели своју обавља селекцију и набавку библиотечке грађе, каталошку обраду, припрему и дистрибуирање библиографских информација, издавање литературе корисницима и поновно улагање у фонд, прати стручну литературу у својој области, размењује искуства са колегама, учествује на састанцима, семинарима, научним скуповима, у раду стручних асоцијација и комисија, упознаје и прихвата иновације у библиотечком пословању.

У оквиру *Стандарда за акредитацију високошколских установа* прописује се да високошколска установа на којој студира преко 500 студената има најмање два библиотекара са високим образовањем и једног књижничара. На струковним студијама високошколска установа на којој студира преко 500 студената има једног библиотекара са високим образовањем и једног књижничара.

У децембру 2006. године Секција за високошколске библиотеке Библиотекарског друштва Србије је разматрала стандарде за акредитацију високошколских установа, а посебно се разговарало о месту и захтевима за библиотеке у оквиру тих стандарда. Дискутовало се о броју библиотекара запослених у факултетским библиотекама и о томе шта Правилник у том погледу предвиђа. Није јасно да ли на сваких 500 студената долази један библиотекар и шта ће се десити са библиотекарима оних катедарских библиотека које имају мање од 500 студената. Предлог је да се те посебне околности ближе одреде правилником о раду библиотеке у оквиру самог факултета. У закључцима Заједнице библиотека универзитета у Србији (ЗБУС) стоји да на сваких 500 студената долази по један библиотекар.

Укупан број запослених са пуним радним временом у високошколским и универзитетским библиотекама је 491 или 96%, што има позитиван ефекат у целокупном раду ових библиотека.

Статистички подаци о структури стручног кадра у високошколским и универзитетским библиотекама показују да је то стручни кадар са најбољом квалификационом структуром међу библиотечким радницима. Међу њима чак 63% има високу стручну спрему, а најчешће исти или сродн профил занимања као катедра или факултет у чијој библиотеци раде. Скоро половина високошколских библиотека има 100% запослених са високом стручном спремом, мада још увек 32 високошколске библиотека нема ниједног запосленог библиотечног радника са високом стручном спремом. Уз то, мали је број библиотекара који су завршили студије на Катедри за библиотекарство и информатику.

Са положеним стручним испитом у високошколским и универзитетским библиотекама запослено је 66% библиотечких радника – сваки трећи библиотечки радник, дакле, има обавезу да се стручно оспособи за рад у библиотеци.

У високошколским и универзитетским библиотекама у Републици Србији виша стручна звања има укупно 12% библиотечка радника.

Библиотечки радници у високошколским и универзитетским библиотекама су претежно женског пола, најчешће старости између 40 и 59 година.

У континуираном образовању библиотекара високошколских и универзитетских библиотека активно учествују: Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске, Универзитетска библиотека “Светозар Марковић”, Катедра за библиотекарство и информатику Филолошког факултета и друге библиотеке организујући велики број семинара, курсева, радионица и других облика обуке.

Библиотекари високошколских библиотека су незадовољни својим професионалним статусом јер су у документима и кроз праксу третирани као административно особље, а не као сарадници у наставном и научноистраживачком раду. Једно од питања статуса библиотекара је и неодговарајуће вредновање стручних звања.

Библиотекари високошколских библиотека, поред промена у својој професији, морају да прате и промене у науци и високом образовању, а корисници високошколских библиотека (наставници, истраживачи и студенти) од библиотекара очекују висок ниво информacionих услуга. Због обима текућих послова и великог броја корисника један од проблема библиотекара у високошколским библиотекама је и недостатак времена за стручно усавршавање и овладавање новим технологијама. Поред

библиотечког особља, све више се осећа потреба да библиотеке имају и стално запосленог информатичара.

Стручно библиотечко особље високошколских библиотека има своје сопствено јавно гласило – *Високошколске библиотеке* – што је један од начина да се побољша статус високошколских библиотекара.

Предлог мера за унапређење

О томе какав треба да буде библиотекар високошколске библиотеке говори Александра Вранеш у свом раду *Високошколске библиотеке*:

“Савремени библиотекари треба:

1. да одговоре потребама и библиотеке и њеног окружења;
2. да своје професионално опредељење осећају и као животну вокацију и као услужну делатност;
3. да поштују традицију и да промене прихватају такмичарски, а не под принудом;
4. да у своме раду примењују особине доброг компјутерског софтвера: процедуралност, интерактивност, кооперативност.”¹⁶

Затим каже да “од библиотекара треба очекивати:

1. подршку и усмеравање индивидуалних напора корисника;
2. помоћ у проналажењу одговарајуће публикације и информација;
3. аналитичност у проблемским истраживањима;
4. заинтересованост за степен адекватности и корисности пружене информације;
5. предусретљивост и стрпљење;
6. комуникативност и отвореност;
7. истраживачку посвећеност;
8. ширину и снажљивост базиране на искуству;
9. флексибилност;
10. одмереност и љубазност.”¹⁷

Унапређење рада библиотечких радника у високошколским и универзитетским библиотекама остварује се и кроз систем узајамне каталогизације која обезбеђује огромну уштеду енергије, времена и свих ресурса потребних за рад.

Континуирано образовање библиотекара које треба да почне одмах након завршетка студија и да траје током читавог радног века кроз курсеве,

¹⁶ Александра Вранеш: *Високошколске библиотеке*. - Београд : Универзитетска библиотека "Светозар Марковић" : Конзорцијум TEMPUS пројекта UMI_JEP 16059-2001, 2004. – Стр. 199.

¹⁷ Александра Вранеш: *Високошколске библиотеке*. - Београд : Универзитетска библиотека "Светозар Марковић" : Конзорцијум TEMPUS пројекта UMI_JEP 16059-2001, 2004. – Стр. 200.

радионице и семинаре који могу да се обављају и на даљину представља могућност за стручно усавршавање у раду

Високо школство у Србији налази се у процесу трансформације и усклађивања са високим школством Европе који захтева велике промене у високом образовању. Мења се и улога библиотекара у универзитетским и научним библиотекама – библиотекари постају провајдери информација, предавачи и менаџери знања у обуци корисника, због чега им је неопходна информациона писменост и оспособљеност за доживотно учење. Универзитети у Србији налазе се у процесима значајних реформи и активно укључивање у европски образовни процес сагласно захтевима Болоњске декларације. У овим реформама мрежа високошколских библиотека мора добити своје место. Зато је неопходно у предстојећој измени законске регулативе прецизније нормирати права и обавезе високошколских библиотека и настојати да се библиотечки радници на универзитету не третирају као административно особље, већ као сарадници у наставним и научноистраживачким процесима.

*Упутства и критеријуми за евалуацију и акредитацију високог образовања*¹⁸ као национални систем за контролу квалитета у високом образовању дефинишу поступке евалуације студијских програма и институција, регулишу процедуру акредитације и издавања дозвола за рад. У *Упутствима* су дати критеријуми за процесе евалуације и акредитације студијских програма и установа високог образовања који треба да буду испуњени за оснивање и нормално одвијање рада у установама високог образовања Републике Србије. О библиотекама и библиотечким радницима говоре нормативи за простор и опрему установа високог образовања и нормативи за број помоћног особља за обављање делатности у области високог образовања.

Нормативи за простор између осталог, као неопходан простор наводе и библиотеку – библиотечки и читаонички простор према нормативима утврђеним одговарајућим законом. Нормативи за број ненаставног особља за вршење делатности у области високог образовања прописују следеће: Установа високог образовања треба да има запослено и помоћно особље и то:

- једно радно место библиотекара са високом стручном спремом, у свакој установи,
- једно радно место књижничара ако има читаоницу и до 5000 књига са бројем студената од 501 до 1000, за број студената од 1001 до 2000 два књижничара, а преко 2000 три књижничара

У складу са Болоњском декларацијом једна од најзначајнијих промена требало би да буде и систематско усавршавање таквог стручног

¹⁸ *Упутства и критеријуми за евалуацију и акредитацију високог образовања* / Комисија за акредитацију високог образовања – Београд : Алтернативна академска образовна мрежа, 2004.

кадра који ће бити у могућности да преузме нове задатке у новом окружењу.

У стручном гласилу *Високошколске библиотеке* број 1 за 2007. годину покренута је Иницијатива за формирање Библиотекарско-информатичке академије Србије¹⁹. Библиотеке у Србији препознате су као институције без којих би развој информационог друштва био практично немогућ. Пошто су библиотечки радници и информатичари у Србији разједињени, један од незамењивих начина да се та памет обједини и постане респектабилна и практично далеко употребљивија снага, јесте њено обједињавање формирањем Библиотекарско-информатичке академије Србије (БИ-АС). Формирање БИАС имало би многе позитивне ефекте.

За чланове ове академије предлажу се:

- носиоци научних звања који раде у овим областима – професори на Катедри за библиотекарство и информатику Филозофског факултета Универзитета у Београду, као и носиоци научних звања који раде у тим областима, иако су дипломирали на другим факултетима
- ректори универзитета и декани државних и приватних факултета у Србији
- министар за науку и заштиту животне средине, заједно са својим помоћницима, као и претходни министар за науку, појединци у Министарству просвете и спорта, у чијој су надлежности библиотекарство и информационе науке
- библиотекарски који имају иза себе резултате у унапређењу рада
- информатичари који се баве научним и стручним информацијама и комуникацијама и сви који су ангажовани на дигитализацији докумената и изради интернет презентација од значаја за науку, просвету и културу у Србији
- почасни чланови, како домаћи, тако и страни – посебно би требало међу почасне чланове примити оне иностране стручњаке који су дали допринос развоју библиотекарства и информационих и комуникационих дисциплина у Србији

Очекује се да иницијатива потекне од Друштва библиотекара Србије и Заједнице библиотека универзитета у Србији, коју би подржало Министарство науке и заштите животне средине. Академија, као највише стручно тело у библиотекарству и информационим наукама, имала би веома богат садржај рада, јер би расправљала о свим питањима везаним да проблеме и развој ових научних дисциплина у Србији, и њихова мишљења

¹⁹ Иницијатива за формирање Библиотекарско-информатичке академије Србије. – У: *Високошколске библиотеке*. – ISSN 1820-0095. – Год. 4, бр. 1 (2007). - http://www.unilib.bg.ac.yu/zajednica01/izdanja/visokoskolske_biblioteke/god4/br1/8.php

и закључци могу да буду од велике помоћи органима који по овим питањима доносе одлуке. Надлежност академије је и да предлаже кандидате са чланство у САНУ.

Литература

1. *Анализа рада високошколских библиотека у Војводини / уредник Миро Вуксановић ; аутор Жељко Вучковић. - 1991- . - Нови Сад : Библиотека Матице српске, 1991-*
2. Вилотић Гордана, Несторовић-Петровски Славица: Континуирано образовање високошколских библиотекара. – У: *Инфотека. - ISSN 1450-9687. – Год. 7, бр. 1/2 (2006), стр. 33-42. - http://www.unilib.bg.ac.yu/bibliotekarstvo/infoteka/1_2-2006/05%20kontinui%20vilotic.pdf*
3. *Високо образовање у Србији на путу ка Европи четири године касније : зборник радова. – Београд : Алтернативна академска образовна мрежа, 2005. - http://www.aen.edu.yu/mainpages/izdavackadelatnost/izdanja/VouS4_godine_posle.pdf*
4. Вранеш Александра: *Високошколске библиотеке. - Београд : Универзитетска библиотека "Светозар Марковић" : Конзорцијум TEMPUS пројекта UMI _JEP 16059-2001, 2004.*
5. Иницијатива за формирање Библиотекарско-информатичке академије Србије. – У: *Високошколске библиотеке. – ISSN 1820-0095. – Год. 4, бр. 1 (2007). - http://www.unilib.bg.ac.yu/zajednica01/izdanja/visokoskolske_biblioteke/god4/br1/8.php*
6. Матић Милена, Филипи-Матутиновић Стела: Ка прелиминарним образовним активностима за побољшање квалитета библиотечких радних процеса. – У: *Инфотека. - ISSN 1450-9687. – Год. 7, бр. 1/2 (2006), стр. 3-18. - http://www.unilib.bg.ac.yu/bibliotekarstvo/infoteka/1_2-2006/02conteducat1%20ISO%209000.pdf*
7. Митрић Марина: Универзитетска библиотека у Крагујевцу. – У: *Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1820-1245. – Год. 6, бр. 1 (2004), стр. 137-145. - http://www.nbs.bg.ac.yu/view_file.php?file_id=890*
8. Правилник о раду високошколских библиотека. - <http://www.unilib.bg.ac.yu/zajednica/pravilnik.php>
9. Симовић Дубравка: Универзитетска библиотека “Светозар Марковић” у Београду. - У: *Гласник Народне библиотеке Србије. – ISSN 1820-1245. – Год. 2, бр. 1 (2000), стр. 385-399. - http://www.nbs.bg.ac.yu/view_file.php?file_id=542*
10. Стандарди за библиотеке универзитета. - http://www.unilib.bg.ac.yu/zajednica/standardi/Standardi_za_bibl_uni.doc
11. *Упутства и критеријуми за евалуацију и акредитацију високог образовања / Комисија за акредитацију високог образовања. – Београд : Алтернативна академска образовна мрежа, 2004. - http://www.aen.edu.yu/mainpages/izdavackadelatnost/izdanja/Uputstva_i_kriterijumi_za_evaluaciju.pdf*
12. *Филипи-Матутиновић Стела: Које су перспективе високошколских библиотека у ери информација?. - У: Инфотека. - ISSN 1450-9687. – Год. 6, бр. 3 (2005), стр. 177-195. - <http://www.unilib.bg.ac.yu/bibliotekarstvo/infoteka/3-2005/Infoteka%202005%20br3.pdf>*